

Belejringen af Bouchain i september 1711 med floden Schelde og landsbyen Sensse, jf. s.107. Gobelin på Blenheim Palace, der blev skabt af flamske maler og gobelindesigner Lambert de Hondt den Yngre i samarbejde med den flamske gobelinvæver Jodocus de Vos. Foto: Public domain.

Frederick von Gersdorff til Kærgård III

Af Carsten Teilman Hald

Om Frederick von Gersdorffs familie, om opvæksten i Norge og Skåne og om ilddåben som frivillig i Wilhelm af Oraniens hær i 1674 er der fortalt i Fra Ribe Amt 2022. Den unge officers efterfølgende deltagelse i Den Skånske Krig og fortsatte militære karriere er beskrevet i Fra Ribe Amt 2023, hvor der også redegøres for hans to ægte-skaber og for hans byggeaktiviteter bl.a. på Kærgård, som hører til barokarkitekturens tidligste.

En stående hær på 20.000 hvervede soldater var for både Christian V og Frederik IV en nødvendighed for i fredstid at kunne opretholde magtbalancen i Norden. Men landets dårlige økonomi tillod ikke dette, og tvang de pågældende konger til at udleje disse så kostbare tropper til andre krigsførende fyrster. Frederick von Gersdorff blev derfor i sin egenskab af generalmajor i 1704 sendt som næstkommanderende til Det danske Hjelpekorps i kejserlig tjeneste. Her deltog han bl.a. i det berømte slag ved Siben (Zsibo) i 1705, hvor en snarrådig dansk indsats sikrede sejren. Da korpsets chef, Andreas Harboe året efter blev dræbt ved et vådeskud, anmodede Gersdorff for anden gang Frederik IV om at få kommandoen over korpset og om at blive udnævnt til generalløjtnant.

Ungarns endeløse stepper

Efter Harboes så pludselig død rykkede de kejserlige tropper og Det danske Korps i august 1706 fra Rumænien ind i Ungarn og Slovakiet for her at forfølge rebellerne, som under ledelse af fyrst Francis II Rákóczi (1676-1735) gjorde oprør mod det habsburgske styre. Feltoget, som stod under Rabutin-Bussys kommando, blev et sandt mareridt, da guerillaerne ligesom tidligere brugte den brændende jord taktik. Under umenneskelige strabadser nåede en totalt nedslidt kejserlig hær Kaschau (Kosice) fæstningen i Slovakiet, men belejringen måtte opgives som følge af mangel på krudt, belejringsudstyr og kanoner. Herfra tiltrådte man tilbagemarchen over byerne Tokaj og Szolnok til Debreczin, som nåedes den 30. november 1706¹. I et brev til den danske diplomat i Wien, Frederik Weyberg af 1. november 1706¹ beskrev Gersdorff korpsets forfærdelige oplevelser gennem de sidste par måneder, hvor korpsets elendige tilstand ikke blot forårsagede stor desertion, men også som følge af sult og nød resulterede i sygdom og død.

Gersdorff havde på det kraftigste gentagne gange under dette togt forgæves protesteret mod dette misbrug af Det danske Korps, der nu under de sidste fem måne-

ders ørkesløse march og mislykkede militære aktioner var aftaget fra 3.845 mand og 985 heste til 2.552 mand, hvori var medregnet et stort antal syge, og 356 heste. Før afmarchen fra Szolnok havde Gersdorff sendt den hos sig ansatte oberstløjtnant Adam Ferdinand v. Windisch-Grätz – hvis fætter var kejserlig statsminister og geheimeråd – til Wien, for at han kunne gøre kejseren forestilling om korpsets ruinerede tilstand og dets ønske om at forlade Siebenbürgen og Ungarn. Det var som følge af landets hærgede tilstand ikke muligt at finde føde og vinterkvarter. I fortsættelse heraf satte Gersdorff i Debreczin sine ønsker og besværlinger op i et omfangsrigt dokument af 22. november 1706, som sendtes til kejseren, til Frederik IV og til Rabutin-Bussy, hvorpå han udbad sig skriftligt svar. Denne skrivelse foranledigede, at Frederik IV gav blandt andet Weyberg ordre til *ernstlich und mit Nachdruck* at anmode myndighederne i Wien om, at korpset igen blev bragt på fode.

Gersdorff opnåede for så vidt angik korpsets vinterkvarter, hvad han ønskede. Ved beslutning af den 17. februar 1707 fik danskerne anvist kvarter mellem Donaus to bifloder, Isar og Lech i Øvre-Pfalz i Bayern. Den 20. marts 1707 passerede de pjaltede og totalt udmarvede soldater Wien. Her i denne lejr dukkede Gersdorffs ægtefælle, Edel Margrethe Krag uventet op med tjenerskab og et træn på 30 heste til stor glæde for Gersdorff.²

Frederik Ahlefeldt

Frederik IV kunne imidlertid ikke imødekomme Gersdorffs anmodning, hverken om chefposten eller hans ønske om at måt-

te forlade Det kejserlige Hjelpekorps – han gjorde jo, set fra kongens skrivebord på Københavns Slot, god fyldest på Ungarns endeløse stepper.

Kongen udnævnte nu under den 16. oktober 1706 generalløjtnant, kammerherre, geheimeråd, rigs- og lensgreve Frederik von Ahlefeldt (1662-1708) til Langeland, Gråsten, Søgård mv. til chef for Det kejserlige Hjelpekorps. Allerede inden, han var nået frem til korpset, fulgte som yderligere opmuntring under den 10. juni 1707 udnævnelsen til general. Ahlefeldt havde fra sin far, storkansleren af samme navn, ud over jordegods også arvet prestigefyldte civile embeder som f.eks. statholderembedet i Slesvig og Holsten. Da han i 1686 ægtede Christian V's datter – Frederik IV's halvsøster – grevinde Christiane Gyldenløve (1672-1689) fik han ud over Elefantordenen også en tønne guld i medgift.

Ahlefeldts militære uddannelse var derimod ret så mangelfuld. Så betydningsfuld en person, der havde båret rigsæblet – en del af kronregalierne, der er symbolet på kongens magt og værdighed – ved Christian V's begravelse, kunne naturligvis ikke i en moden alder, da han ønskede at pynte på sit curriculum vitæ med nogle militære grader, begynde sin officers karriere med at springe soldat som menig. Han startede op som oberst, og deltog herefter i nogle enkelte felttog ved Rhinen i 1690. I de efterfølgende år overlod han i lange perioder sine regimenter til en substitut, da han jo, hvad alle måtte kunne forstå, havde travlt dels med at administrere sine vidstrakte godser, dels med at afslutte og montere sit storslåede byggeri på Gråsten Slot.³

General Frederik von Ahlefeldt (1662-1708).
 Skriftbåndet i oversættelse: *"Den navnkundige greve Frederik von Ahlefeldt, velfornemme øverstbefalende for det danske hjælpekorps i Italien"*.

Ahlefeldts militære charge betegnes på latin som Archistrategus [ærke-strategiker], en titulatur, der normalt kun bruges om ærkeenglen, Sct. Michaël, om den engelske Lord Protector, Oliver Cromwell (1599-1653) og om nogle få udenlandske militærpersoner med overkommandoen som generalissimus over en nations samlede stridsmagt.

Kobberstik af Christoph Weigel den Ældre i Nürnberg (1654-1725).

Foto: Public domain.

Efter Ahlefeldts udnævnelse fortsatte Gersdorff med at sende sine indberetninger af de hidtidige kanaler uden at tage nogen notits af Ahlefeldts behov for løbende orientering, hvorfor Frederik IV lod Gersdorff vide, at hans optræden mod sin overordnede ikke var passende – *nicht sehr dienlich*.

Ahlefeldt selv havde intet hastværk med at komme frem til selve korpset, uanset at han formeldt havde overtaget kommandoen, og han havde slet ikke lyst til at komme i nogen form for batalje. Han tilbragte således sommeren og efteråret 1707 i Bøhmen med at bruge de derværende bade samme med sin anden ægtefælle, Armgaard Margrethe Reventlow (1678-1709) – en søster til senere dronning Anne Sophie. Først i løbet af januar 1708⁴ kom han med et stort følge til Regensburg, hvor han hele vinteren og foråret lå i sengen. I dagene 12.-15. april 1708 havde han dog kræfter til sammen med Gersdorff at holde revy over, hvad der var tilbage af Frederik IV's før så stolte grenaderer og dragoner. Selvom de lignende en bande røvere, gjorde de ca. 1.500 infanterister et nogenlunde tilforladeligt indtryk på Ahlefeldt, hvorimod generalen var mindre tilfreds med de 900 ryttere og især deres heste. Gersdorff kunne hertil kun oplyse, at det var ret indlysende, at *de lange fourageridt og store strabadser og mangel på foder* havde taget hårdt på både ryttere og heste. Selv havde han mistet 60 af sine egne bagageheste, og de få, han havde holdt liv i, var blevet fodret med strå, som var blevet hevet ned fra hustagene. Efter mønstringen tog Gersdorff på orlov til København for bl.a. at gå i audiens hos kongen.

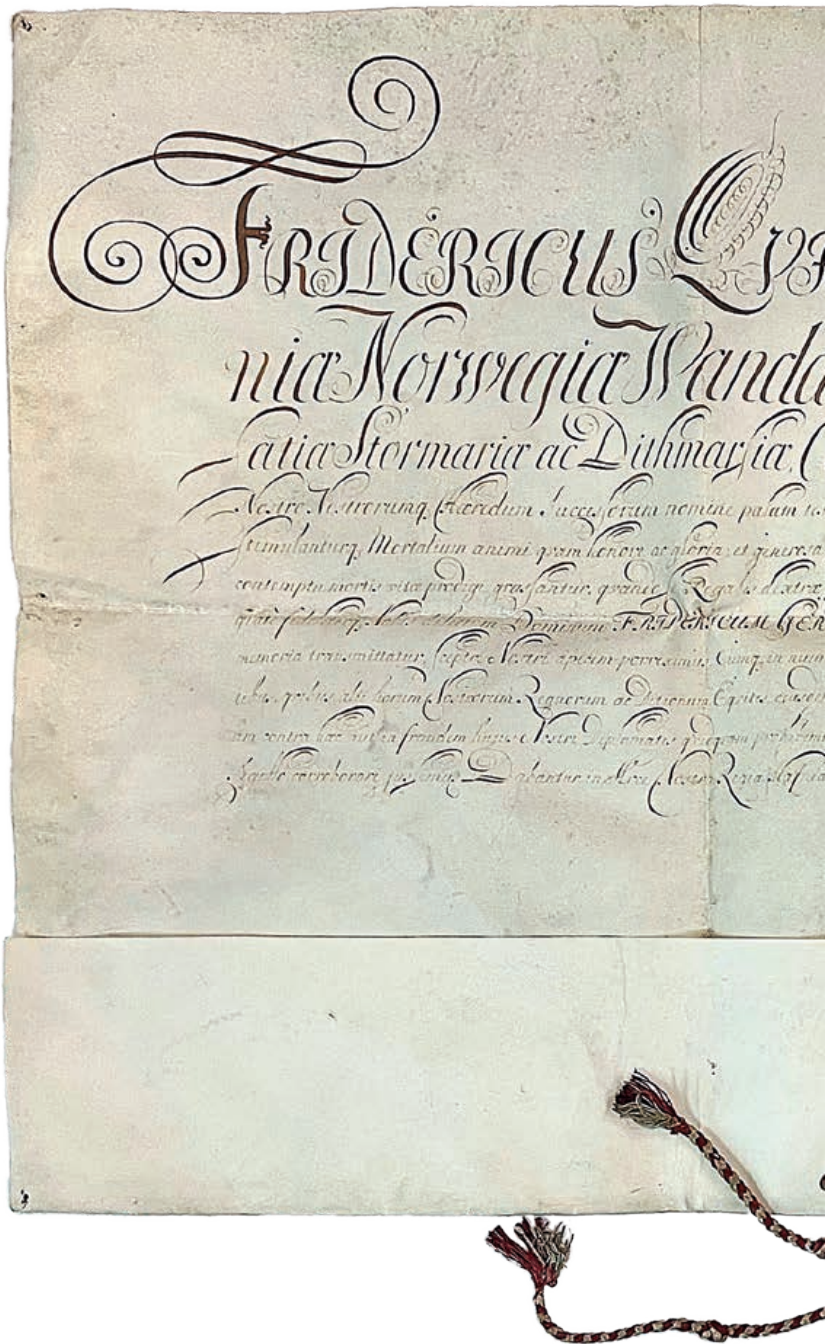
Som korpsets chef nåede Ahlefeldt imidlertid fra sit så komfortable sygeleje i Regens-

*Frederick von Gersdorffs patent
af 11. november 1707 som Hvid
Ridder i den af Christian V i 1671
indstiftede Dannebroggs Orden.*

Det flot kalligraferede dokument er holdt i højtt travende latinsk panegyrik og giver efter opremsningen af de kongelige titler i andet afsnit en almen begrundelse for ordenstil-
delingen: "når den kongelige Nåde understøtter heltemodige Gerninger opfodrer det den Enkelte til med en endnu større Nidkærhed at nærme sig Ærens og Berømmelsens Tempel". Det er netop disse nådesbevisninger, der var hemmeligheden og drivkraften bag enevældens forbløffende effektivitet.

Varde Museum.

Foto: Conny E. Overgaard.

burg gennem talrige forhandlinger, skrivelser og rigide krav om, at korpset ikke ville til Italien, ikke til Siebenbürg, ikke til Ungarn og slet ikke til Bayern, at rage uklart med kejserhoffet, herunder også med prins Eugen, som over for den danske gesandt i Wien, Frederik Weyberg udtalte, at *deres folk vide ikke, hvad de vil*.⁵ Den 9. maj 1708 modtog Ahlefeldt fra Hofkrigsrådet en særdeles ubehagelig skrivelse, hvori det insinueredes, at de danske troppers formål snarere var at udpine landet til egen fordel end at tjene til fælles bedste.⁶

Ahlefeldt døde den 10. juni 1708 efterladende sig en enorm gæld på 300.000 Rdl. I de sidste par måneder havde kun grevinden og hans private tjenere haft adgang til ham. Han blev begravet i Radsted Kirke på Lolland,⁷ der tilhørte hans svigerfamilie på Krenkerup.

Hvid Ridder

I 1707, efter at korpset var kommet i vinterkvarter, var der opstået rygter om, at kongen ønskede, at Gersdorff skulle til armeen i Norge, men det blev ved rygterne.

Overkrigssekretær Christian Lente havde efter forbigåelsen af Gerstorff i et brev til Edel Margrethe Krag forsøgt at glatte ud ved at forklare, at *Hans kongelige Majestæt har consideration og estime for ham (Frederick von Gersdorff)*, og at udnævnelsen af Ahlefeldt var sket helt efter det benyttede aldersordensprincip, da greven havde været den blandt officererne, der havde den højeste anciennitet og således stod for tur til oprykning. Anciennitet plejer normalt at angive en persons professionelle erfaringer. Da Ahlefeldts militære uddannelse var ret så

mangelfulde, er det umiddelbart gådefuldt, hvordan kongen kunne komme til det resultat, men da Ahlefeldt havde charge af general måtte formalierne vel siges at være i bedste orden.

Frederik IV tildelte måske netop for at vise *consideration og estime* under den 11. november 1707 Frederick von Gersdorff Det hvide Bånd som ridder nr. 146 i den af Christian V i 1671 indstiftede Dannebrogordenen.⁸ Gersdorff kvitterede for den af kongen udviste så udsøgte nåde elegant med som devise at vælge: *Regis voluntas, mea felicitas*⁹ – *Kongens vilje, min lykke (lyksaliggørelse)* – til det i Frederiksborg slotskirke ophængte våbenskjold.

Det røde segl under dokumentet skulle ifølge Ordens statutter af 1. december 1693 have været indesluttet i en rund kapsel af valbirk (ahorn), og være ophængt i en ca. 40 cm lang snor af hvid og karmoisinrød silke. På seglets ene side er gengivet ordensherrens, Kongen af Danmark og Norges våben bundet sammen med ridderbåndet, på hvilken Ordenens kæde hviler. På seglets modsatte side Ordens bryststjerne, over hvilken Christian V's navnetræk er placeret ledsaget af ordene *RESTITUTOR ORDINIS DANNEBROGIGI* (Dannebrogs Ordenens Fornyer) og ordenens tankesprog *TESSERA FIDELIUM* (Som Tegn på Trofasthed). Når Christian V betegnes som Ordenens "fornyer" ligger der heri et forsøg på at gøre den til en af Europas ældste, og til det formål lod Peder Griffenfeld anatomiprofessor Thomas Bartholin (1616-1680) skrive en afhandling, "*De Equestris Ordinis Danebrogici a Christiano V nuper instaurati*", der plæderer for, at Dannebrogs Ordenen reelt var en genindstiftelse af en Orden som Valdemar Sejrs havde indstiftet den 15. juni 1219 efter Slaget ved Reval. Varde Museum. Foto: Conny E. Overgaard.

Generalløjtnant og chef for Det kejserlige Hjelpekorps

I maj 1708 befandt Gersdorff sig i København, hvor han forgæves havde ansøgt kongen om at komme bort fra korpset, men måtte med uforrettet sag rejse tilbage til Regensburg til støtte for den sengeliggende Ahlefeldt.

Han ankom den 15. juni 1708 og erfarede, at Ahlefeldt var død. Gersdorff overtog herefter for tredje gang midlertidigt kommandoen over korpset, samtidig med at han i en ny ansøgning igen anmodede Frederik IV om at måtte blive chef for hjælpetropperne og udnævnt til generalløjtnant.

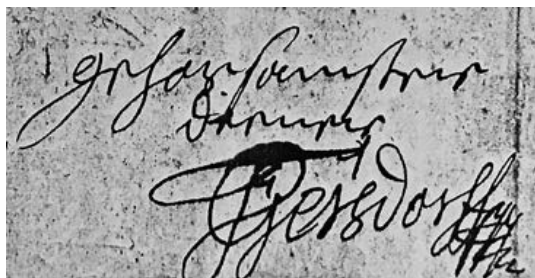
Da Gersdorff som en af de få var velkendt med *Das kaiserliche Wesen* – og nu også Hvid Ridder – besluttede kongen at udnævne ham til generalløjtnant og chef for korpset fra den 25. juni 1708 at regne – og det til trods for, at der var flere ældre generalmajorer, som stod for tur.

Gersdorffs første handling var at sende en deputation til München for at foretage en generalafregning for korpsets vinterophold i Staubing i Øvre-Pfalz.¹⁰

I en skrivelse fra Gersdorff af 1. august 1708¹¹ til *prins Eugen* beklager Gersdorff indledningsvis, at han ikke var til stede i vinterkvarteret Staubing og kunne modtage sin *Durchlauchtigster Fürst, Gnädigster Herr*, det vil sige prinsen, under hans uanmeldte besøg. Endvidere oplyser Gersdorff, at han efter Ahlefeldt havde overtaget kommandoen over Det danske Korps, og at Frederik IV havde givet ham marchordre til Ungarn den 6. august 1708, nu da de forskellige problemer mellem kejseren og kongen var blevet løst ved et forlig i Hamburg. Det

drejede sig blandt andet om kongens forlening med Oldenburg, om Wesertolden, om kongens arveret til grevskabet Rantzau samt om godtgørelse til kongens bror, prins Carl, som havde krav på apanager fra både Holland og England for den ham påtvungne afståelse af arverettigheder til Lübeck Stift og Eutin Slot.¹² Brevet afsluttes med en hjertelig lykønskning til prinsen for sejren ved Slaget ved Oudenarde (Blenheim) den 11. juli 1708, hvor franskmændene var blevet besejret af hertugen af Marlborough (1650-1722) og af prins Eugen.

Gersdorff lod i foråret og forsommeren 1708 nye folk hverve, hvorved den danske troppeafdeling blev bragt op på den traktatmæssige aftalte styrke på ca. 6.000 mand. Fra vinterkvarteret i Øvre-Pfalz ankom korpset i dagene 10.-12. august til Wien, hvor kejser Joseph I tilbragte en hel dag med at inspicere de danske soldater. Kejseren gennemred geledderne og lod regimenterne defilere forbi sig, hvorved han viste sig *sehr content*.

Faksimile af Frederick von Gersdorffs underskrift i et brev fra august 1708 til prins Eugen af Savoyen ledsaget af ordene: "gehörsamster Diener" og med F og G kunstfærdigt sammenslynget ledsaget af bogstaverne: "MMP" – *Manu mea propria* – med egen hånd. Foto: Österreichische's Staatsarchiv, Wien.

Krigen mod rebellerne fortsatte. Den 15. august blev de danske regiment forlagt til Pressburg. Her fik Gersdorff ordre om, at hans infanteri skulle gå i lejr på Donau-øen Grosse Schütt sammen med det kejserlige, medens Gersdorff selv med sit rytterregiment på ca. 1.300 mand skulle støde til general Sigbert Heister (1646-1718).

Den 17. august brød Gersdorff op fra Pressburg for at forene sig ved Neutra med det kejserlige rytteri. Efter 24 timers bombardement overgav denne fæstning sig og hele belejringskorpset blev flyttet til Neuhäusel, som det imidlertid ikke lykkedes at indtage, hvorefter dette års kampagne blev indstillet. Efter besværlige forhandlinger med de østrigske myndigheder sikrede Gersdorff sine tropper gode kvarterer for vinteren 1708-1709.

Hjemmarch

Ved udgangen af 1708 var prins Eugen tilbage i Wien, hvor man fra kejserlig side overvejede det fortsatte behov for de danske tropper. Da Frederik IV havde besluttet, at hans tropper ikke måtte benyttes på den anden side af floderne Donau og Waag, og da krigen netop skulle føres i disse egne, vurderede den kejserlige regering, at man kunne undvære de danske soldater, der havde været en ret kostbar og besværlig størrelse.

Ifølge Laxenburg-traktaten skulle korpset hjemsendes i komplet stand, dvs. at der nu skulle hverves ca. 3.000 mand af luthersk konfession og købes bunker af udstyr og heste. Under den 25. januar 1709 gav Frederik IV Gersdorff ordre til snarest at foretage generalafregning med de kejserli-

Bøhmisk studsglas med Frederick von Gersdorff og Edel Margrethe Krags våbenskjolde fra begyndelsen af 1700-tallet. Det Nationalhistoriske Museum på Frederiksborg. Foto: Lennart Larsen, Nationalmuseet. Efter Arv og Eje 1986-87.

ge myndigheder, således at hjemmarchen kunne tiltrædes efter nærmere ordre.

Midt i den værste vinter i mands minde skrev Gersdorff den 6. februar 1709 til prins Eugen fra Türrau (Trnava) i det vestlige Slovenien¹³ dels for at lykønske feltherren med den vel gennemførte kampagne i 1708, dels for at bede om hjælp til tropperne komplettering, afregning mv.

Den 29. marts 1709 kom Weyberg tilbage fra Venedig, hvor Frederik IV opholdt sig på sin anden italiensrejse,¹⁴ med nye ordre

om at få afregningerne færdige. Gersdorff skulle, såfremt de enkelte oberster ikke makkede ret, lade disse arrestere og sende til Danmark. Kongen havde til trods for Laxenburg-traktatens bestemmelser accepteret, at modtage betaling for de manglende folk og heste.

Den 15. juli 1709 afholdtes i Gersdorffs bolig i Wien det sidste møde med Hofkammeret og Hofkrigsrådet for at træffe bestemmelse om afmarchen og marchruten, der skulle foretages gennem Mähren, og Böhmen til Sachsen. Kejseren lod ikke korpset passere revy ved afmarchen, lige så lidt som Gersdorff var i afskedsaudiens. Fra østrigsk side havde man gerne set, at Frederik IV havde sendt korpset til Flandern.

Den 26. juli 1709 blev hjemmarchen tiltrådt, og sidst i september ankom korpset på nu kun 2.827 mand¹⁵ til Holsten. Formentlig havde kun et fåtal været i korpset, da det blev sendt ud otte år tidligere. Korpsets regiment blev indlemmet i andre enheder af hæren, hvoraf hovedparten var stationeret i Holsten.

Det Skånske Vinterfelttog 1709-10

Efter at czar Peter den Store i Slaget ved Poltava den 29. juni 1709 havde tilintetgjort den hidtil så sejrige svenske hær, og Karl XII selv var flygtet til Tyrkiet, mente Frederik IV – eller nok snarere hans rådgiver og senere svoger, lensgreve Christian Ditlev Reventlow (1671-1738) – at det var *Nu eller aldrig*, hvis de gamle danske provinser skulle tilbageerobres.¹⁶ *Nunc aut nunquam* blev det danske slagord for det vinterfelttog, der indledte den så langtrukne Store Nordiske Krig, som i dag af de fleste kun huskes på

grund af Tordenskjold og hans mandskabs muntre foretagsomhed.

Intet var fra dansk side forberedt til en sådan krig. Nogle af de bedste tropper og officerer var i fremmed sold, og Frederik IV's aktuelle økonomi var elendigt blandt andet som følge af hans alt for dyre og ekstravagante udenlandsrejse.

Alt gik efter bedste beskub! Først under den 18. oktober 1709 udnævntes Christian Ditlev Reventlow som chef for invasions-tropperne. Han havde en solid militærud-dannelse bag sig ved danske og udenland-ske korps og havde således deltaget i en lang række afgørende krigsbegivenheder, blandt andet i slaget ved Blenheim. I 1707 blev han general af infanteriet i den dan-ske hær. Han deltog i kongens Italiensrej-se i 1709, hvor han fra Firenze blev sendt til Wien for at takke kejseren for den gode modtagelse, der var blevet Frederik IV til del i de Habsburgske besidder i Norditalien og tillige for at gøre en undskyldning for, at kongen ikke kunne modtage kejserens ind-bydelse til også at besøge Wien.¹⁷

Landgang i Skåne

Det tog en uge at få invasionshæren på 14.000 mand samlet sammen, og at få de mange heste og materiel om bord på de tolv linjeskibe, fem fregatter, tohundrede-halvtreds transportskibe og en stor mængde mindre fartøjer. Selve hæren bestod af otte rytter- og dragonregimenter, otte fodfolks-regimenter og seks artillerikompagnier.¹⁸ Hen under aftenen den 9. november 1709 gik Reventlow med sin stab om bord på Ul-rik Christian Gyldenløves (1678-1719) ad-miralsskib, Dannebroke, der havde en be-

stykning med 94 kanoner og en besætning på 600 mand. Skibets kommandør var Iver Huitfeldt (1665-1710).

Under general Reventlows overkomman-do skulle generalløjtnanterne Frederick von Gersdorff føre infanteriet og Jørgen Rant-

Ulrich Christian Gyldenløve (1678-1719). I sin egenskab af generaladmiral landsatte han i november 1709 14.000 soldater i Raa, hvor avantgarden stod under Frederick von Gersdorffs kommando. Gyldenløves søster havde været gift med Frederik von Ahlefeldt og hans ældre bror, Christian Gyldenløve (1674-1703) – hjælpekorpsets første chef – havde været gift med Dorteia Krag (1675-1754), som var enke efter Gersdorffs svigerfar, geheimeråd Jens Juel (1631-1700) og desuden var en kusine til Edel Margrethe Krag. Maleri af den tyske kunstner, Balthazar Denner (1685-1749), som i 1717 opholdt sig i København. Privateje. Foto: Benedicte de Teilman Hald.

zau (ca. 1652-1713) rytteriet. Rantzau havde ligesom Reventlow også en solid militær karriere bag sig og havde deltaget i flere af Den spanske Arvefølgekrigs berømte slag. Han var bror til generalløjtnant Johan Rantzau på Bramminge Hovedgård,¹⁹ hvis kommando ved det engelske og hollandske hjælpekorps han overtog.

Den 11. november 1709 kl. 18 ankrede flåden ved Råå Teglværk, det samme sted, hvor også Christian V havde indledt Den Skånske Krig 34 år tidligere.²⁰ Alle regimentschefer og højere officerer blev beordret om bord på Dannebrog for at få de sidste instrukser om den forestående landgang. Herefter førte Gersdorff i løbet af natten til den 12. november avantgarden bestående af Livgarden, Grenadererne og Dronningens Livregiment, i alt 3.000 mand, i land på nogle fladbundene fartøj, der var medbragt fra København. Iver Huitfeldt sejlede disse fartøjer problemfrit ind til stranden,²¹ hvorefter landgangen blev ledet af Gersdorff uden, at en eneste mand gik tabt. De tre korps opstilledes på stranden med Garden på venstre fløj med ansigtet mod nord, Grenaderkorpsset imod øst og Livregimentet mod syd. De tre afdelinger dannede således et brohoved i læ af hvilket resten af fodfolkene kunne udskibes samme dag.²²

Fyrre svenske kavalerister, der var sendt ned til stranden for at rekognoscere, forsøgte ganske vist at afvise landgangen, men en dansk fregats kanonsalver forjog dem. Den svenske øverstbefalende, greve Magnus Stenbock (1665-1717) nøjedes selv med på lang afstand at overvåge begivenhedernes gang. Han var en for klog general til at ville begynde en træfning med sit ved hånden

værende rytterregiment på kun 3.000 mand, ligeså lidt som han ønskede at give Frederik IV en letkøbt sejr ved at gentage den danske fadæse ved Karl XII's så berømte landgang i Humlebæk ni år tidligere, hvor den svage danske modstand gav den svenske konge en letkøbt helteglorie.

Samme nat gik Frederik IV om bord på kongeyachten, der kl. 8 sluttede sig til flåden og blev hilst med 27 skud fra Kronborg og samtlige af flådens skibe. Først kl. 14 blev Frederik IV sat i land, hvor han i et hus ved Råå færgeleje gav audiens for tre udenlandske ambassadører, der lykønskede kongen med hans så *strålende* landgang i Skåne. Den 15. november rykkede danskerne til Helsingborg, hvor kongen blev indlogeret i borgmester Schlüters gård. Byen var forladt af den svenske garnison, og da svenskerne stadig holdt sig langt væk, gik den danske hær den 27. november i vinterkvarter i Skåne – uden at have medbragte forsyninger af nævneværdig art.

I felttogets indledende fase kom kun de 358 dragoner fra hjælpekorpsset i kejserlig tjeneste i Ungarn til at spille en rolle, da det var besættelseshærens eneste krigsvante regiment, som til Reventlows tilfredshed også formåede at gøre fyldest allerede fra den første dag.²³ Senere, da Reventlow bad om yderligere tropper, meddelte kongen, at han ville træffe foranstaltninger til at føre yderligere tre regimenter af de hjemvendte soldater fra Holsten til Skåne, men mente også, at det dog burde være let for Reventlow at forstå, at det ene af regimenterne først kunne bryde op om et par måneder, da *det blå klæde, man havde i behold til kraver og underfor, ikke var af den reglementerede farve.*²⁴

Slaget ved Helsingborg 1710

Den 4. december inspicerede Frederik IV sammen med dronning Louise og andre medlemmer af det kongelige hus allernådigst de forskellige kantonnementer i Skåne. Hermed var kongens interesse for dette felttog i realiteten opbrugt. Han skyndte sig tilbage til København med det formål at forberede vinterens karneval ved hoffet i en ekipage, der bestod af ikke færre end 146 ride- og 208 køreheste, som havde haft standplads i Helsingør, samt 224 tjenere og kuske.²⁵

Kongen bærede dog i dagene den 5. og 6. marts 1710 endnu engang Helsingborg med sin høje nærværelse for at konferere den aktuelle situation med den nu syge og sengeliggende Reventlow, der ved denne lejlighed meddelte kongen nogle så ubehagelige sandheder vedrørende kongens svigt ved dette så dårligt planlagte og timede felttog, at kongen blev fornærmet og tog det særdeles unødigt op.

På trods af den uheldige årstid havde Reventlow, da vejret slog om til frost, forsøgt at få felttoget op at stå, men alt var ham imod. Til sidst måtte han selv den 27. februar 1710 syg af gigtfieber afgive kommandoen til Jørgen Rantzau, hvorefter han lod sig overføre til Sjælland den 8. marts 1710, to dage før Slaget ved Helsingborg fandt sted.

Som forudset led Frederik IV's tropper et knusende nederlag den 10. marts 1710 ved Helsingborg, hvorved halvdelen af den danske hær gik tabt efter et kun tre timers langt slag. Rantzau selv blev under slaget *dødelig blesseret*²⁶ – han overlevede dog slaget og døde først tre år senere – efter at have kastet sig ud i en nærkamp, hvorved han mi-

Forgylt beslag fra Frederick von Gersdorffs kiste. Den til krigen rustede, men sovende Mars (Ares) omgivet af krigens trofæer, hvoraf en af standarderne bærer et G i spejlmonogram. Næsten en allegori over de danske troppers nederlag ved Helsingborg i 1710. Hunderup Kirke.

Foto: Ilsa Nyman og Steffen de Teilman Hald.

stede overblikket, således at slaget fra dansk side endte i tumult. Resten af hæren måtte nogle dage senere på Frederik IV's ordre trække sig tilbage til Sjælland. Samtlige kanoner fornagledes, 1.200 tons korn blev kastet på gaderne og ødelagt, officerernes og nogle rytterheste svømmede bag færgébådene over Sundet, og resten blev aflivet på stedet. *Gedehyrderne og træskorytterne*, som Stenbocks så møjsommelig sammenskrabede bondehær blev kaldt, havde sejret over *søndagsfolkene*, som man fra svensk side så spottende kaldte de efter svensk opfattelse så vel udstyrede danskere.²⁷

Skånes tilhørsforhold til Sverige var derimod for altid endeligt afgjort.

Ved sin ringe forståelse for de militære og politiske forhold, ved sin tilbageven-

dende ubeslutsomhed og dårlige økonomi unddrog Frederik IV hæren i det afgørende øjeblik den nødvendige og udbedte forstærkning af både personel og materiel, der var en forudsætning for at felttoget overhovedet kunne gennemføres. Officerskorpset var for gammelt og soldaterne uden nogen erfaring med undtagelse af de fra Ungarn kommende korps.²⁸ Ansvar for dette totalt mislykkede felttog bør først og fremmest placeres hos Frederik IV selv. I april 1710 foretog kongen en række afskedigelser, herunder også af Reventlow, som jo havde været blandt initiativtagerne til operation *Nunc aut nunquam*. Hertil kom endvidere, at Reventlows entreprenante ægtefælle, Benedicte Margrethe Brockdorff (1678-1739) havde haft forplejningen af den danske hær i Skåne i entreprise, og man påstod, at den foretagsomme dame lod røvet korn og kvæg fra Sverige overføre til Sjælland for derpå atter at sælge det til arméen. Reventlow-parret var således under stærk mistanke for underslæb.²⁹

Kongens vilje, min lykke – i praksis

Efter landgangen ved Råå foreligger der ingen yderligere oplysninger om Gersdorffs gøren og laden. Om han ligesom tidligere Trampe havde fået våde fødder og bukser og forkølet sig, det melder historien intet om. Derimod findes der en fortælling, som formentlig kan henlægges til dette felttog. Gyldenløve, Reventlow og Gersdorff står og snakker sammen om deres så anstrengte økonomi som følge af deres mange byggeaktiviteter. Frederik IV slutter sig til det lille selskab. Smilende forslår Gersdorff kongen at give tre nye privilegier, et for ham selv på

udgivelsen af en ny katekismus, et for Reventlow på en ABC og et for Gyldenløve på Davids Salmer, så ville de alle tre efter Gersdorffs vurdering hurtigt være ude af deres gæld.³⁰

Knap var den så *stundesløse* og *væghelsinde* skrivebordsgeneral, Frederik IV vendt tilbage i sine vante omgivelser på Københavns Slot, før han siddende med fødderne i den varme, bjørneskindsfodrede fodpose under den 7. december 1709 beordrede Frederick von Gersdorff til dels at overtage Jørgen Rantzaus post som generaløjtnant ved de danske hjælpetropper i Flandern under hertug Carl Rudolph af Würtemberg-Neusadts (1667-1742) kommando, dels til at overtage Franz Joachim von Dewitz's (1666-1719) holstenske rytteriregiment. Prins Eugens havde tidligere udbedt sig, at Det danske Hjelpekorps fra Ungarn blev overført til Flandern, og nu fik han i det mindste Gersdorff tilbage. Denne ret så forbløffende og uventede rokade må allerede være blevet aftalt i Helsingborg, således at Gersdorff formentlig er fulgtes med kongen tilbage til Sjælland. Dewitz befandt sig ligesom Rantzaus allerede ved hæren i Helsingborg.

Kongen vægtede øjensynlig ikke Gersdorffs indgående lokalkendskab til Skåne og specielt til Helsingborg området særligt højt, men måske var det generalens kendskab til *Das kaiserliche Wesen*, der også her gjorde udslaget.

Senere den 12. april 1710 i forbindelse med de mange forfremmelser, da alle de faldnes og afskedigedes pladser i hæren skulle udfyldes, foretog Frederik IV en ny rokade, hvorved Gersdorff blev chef for Infanteri-bataljon Fyen i Det hollandske

Hjælpekorps. Samtidig hermed blev Gersdorffs yngre svoger, Palle Krag (1657-1723) til Katholm, der tidligere havde udmærket sig bl.a. i Slaget ved Lund i 1677, ved Frederikstads indtagelse i 1700 og i Slaget ved Gadebusch 1712 udnævnt til generalløjtnant.

Herved kom Gersdorff til – under prins Eugen af Savoyen og John Churchill, hertug af Malborough – at deltage i de sidste felttog og træfninger, der dannede afslutningen på det store europæiske opgør med Ludvig XIV og udgjorde forudsætningerne for Freden i Utrecht i marts og april 1713 samt afslutningen på Den Spanske Arvefølgekrig.

Gersdorff kom derfor ikke til at deltage i slaget ved Helsingborg og heller ikke i det under Frederik IV's personlige ledelse ligeledes tabte slag ved Gadebusch syd for Lübeck den 20. december 1712, der blev Sveriges og Stenbocks sidste triumf i Den Store Nordiske Krig.

Felttogene i Flandern 1710 – erobring af fæstningsbyerne Douai, Bethune, Aire og St. Venant i Nordfrankrig

Hertugen af Malborough havde nu gennem otte år ført de allieredes hære fra sejr til sejr. Når den engelske feltherre i 1710 virkede uden initiativ og overordentligt forsigtig, så skyldtes det dels intriger ved hoffet, hvori hans ægtefælle, Sarah Jenyns (1660-1744) spillede hovedrollen, dels de ændrede politiske konstellationer i Det britiske Parlament. Støtten fra magtens kilde, Dronning Anna (1665-1702-1714) manglede i det pågældende år, hvor majestætens holdning over for Malborough radikalt havde ændret sig fra et varmt venskab til et uforsonligt fjendskab.

Hvor han før havde haft et flertal med sig i Parlamentet, havde han det nu mod sig. Men takket været en fælles indsats fra kejseren, prins Eugen, kurfyrsten af Hannover, de hollandske deputerede og kongen af Preussen samt ikke mindst fra de mange udenlandske generaler fortsatte Malborough, der ifølge den senere engelske premierminister, Winston S. Churchills (1874-1965) vurdering var *Europas ypperste Ridder i Kampen mod Ludvig XIV's militære Diktatur. Bortset fra hans Fjender i England og Frankrig så alle Nationer op til ham med Fortrøstning*.³¹

Felttoget 1710 indskrænkede sig derfor til kun at bestå af belejring og erobring af de stærkt befæstede garnisonsbyer: Douai, Bethune, Aire og St. Venant, som Frankrig tidligere gennem det sidste halvhundrede år havde frataget spaniolerne i Flandern for at styrke sin nordgrænse.

I disse erobringer deltog Det danske Hjælpekorps med ca. 12.000 soldater, der hidtil under prins Carl Rudolph af Würtemberg-Neuenstadts (1667-1742) kommando havde kæmpet i Den spanske Arvefølgekrigs så berømte slag ved Höchstädt/Blenheim i 1704, ved Ramillies i 1706, ved Oudenarde i 1708 og ved Malplaquet i 1709. Prins Carl Rudolph havde selv tilbragt sin ungdom med bl.a. et langt ophold ved Ludvig XIV's hof, hvorefter han tyve år gammel påbegyndte sin militære karriere først i venetiansk tjeneste i kampen mod tyrkerne. Senere lod han sig i 1690 optage i Det danske Hjælpekorps i engelsk tjeneste, som hans bror, prins Ferdinand Wilhelm (1659-1701) kommandere i Irland. I 1701 blev den unge fyrste overgeneral for Det danske Hjælpekorps i Nederlands tjeneste, hvis sold oprin-

John Churchill, 1. hertug af Malborough (1659-1722). Engelsk feltherre og statsmand. Maleri af Adrian van der Werff (1659-1722), Rotterdam. Foto: Public Domain.

delig blev betalt af England og Holland. I 1716 forlod Carl Rudolph den danske hær for at overtage hertugværdigheden i Würtemberg-Neuenstadt. De to württenbergske brødre var prototyper på de tyske officerer, som både Christian V og Frederik IV foretrak til de højere kommandoposter. Det var sædvanligvis ikke dem, der udmærkede sig på slagmarken, som blev forfremmet, men dem, der tilfældigvis var kongens ynglinge. I sit testamente rådede Frederik IV således sin søn, Christian VI til ikke at udnævne nogen af den danske eller holstenske adel til general, da han derved ville få hele armeen

til sin rådighed, således at *hele suveræniteten og kronens velfærd deraf vil svæve i yderste fare*.³²

I marts 1710 begyndte de store hære at samle sig talstærkere end nogensinde før. Prins Eugen mødte op med 45 bataljoner og 101 eskadroner, mens Malborough havde 110 bataljoner og 161 eskadroner, der skulle tage kampen op med den franske modstander, Claude Louis Hector de Villars (1653-1734), som selv hævdede at kunne stille med 204 bataljoner og 308 eskadroner.³³ Villars havde ligesom Gersdorff som ung deltaget som menig soldat i det blodige slag ved Seneffe i 1673 og herefter tjent sig op gennem graderne. De allierede var de bedst udrustede og havde derfor større slagkræft, men de i forvejen hærgede og udplyndrede områder havde svært ved at yde proviant til de enorme hære.

Umiddelbart før Det danske Korps rykkede i felten befalede Frederik IV den 29. marts 1710 ret så uventet Würtemberg at være rede til at vende hjem med alle de danske tropper i engelsk og hollandsk sold. Hertil kunne prinsen kun høfligt svare tilbage, at dette afhang af, om de fyrster, i hvis sold tropperne var, ville være så godhedsfulde at afgive dem, førend freden med Frankrig var sluttet.³⁴

I midten af april begyndte den allierede hær at rykke i felten, og den 14. april 1710 forlod hertug Carl Rudolph sit vinterkvarter i Brügge i Vestflandern tæt ved den hollandske grænse for med 10 bataljoner og 21 eskadroner samt tre württenbergske infanterikompagnier at støde til Malborough, der den 21. april forenede sig med prins Eugens tropper. Den næste dag, den 22. april angreb de allierede den stærkt fæstede by

Douai med en garnison på 8.000 mand omtrent 40 km fra Lille. Floderne Deule og Scarpe er her forbundet med hinanden ved en kanal gennem byen.

De allieredes og den franske hær var her ved kommet i en så nær kontakt med hinanden, at situationen kunne indebære, at et stort slag var forestående. Den 22. maj skrev Malborough i al fald i et brev til Dronning Annas minister, Sidney Godolphin (1645-1712): *Beder jeg Eder forsikre Dronningen, at både for hendes egen og min egen Skyld, skal jeg gøre mit bedste, thi hvis vi skal kæmpe et Slag, vil det blive afgørende for næsten hele Kristenhedens Skæbne.*³⁵

Det store slag udeblev imidlertid, da ingen af parterne havde mod til at påbegynde et sådant, der kunne ende i den helt store massakre. Men til trods herfor blev tabene også i 1710 meget store. De allierede opretholdt deres belejring af Douai, og efter 56 dages forløb overgav den derværende garnison sig den 26. juni 1710, hvorefter byens så heltemodige florentinske kommandant, generaløjtnant François d'Albergotti (1654-1717) fik fri afmarcherede med 4.527 kampduelige soldater, der defilerede forbi de allieredes generaler under gensidige æresbevisninger. En time efter afmarchen havde kommandanten den artighed at vende tilbage for at spise til middag med prins Eugen og hertugen af Malborough – Noblesse oblige. De allieredes tab for Douai var 8.075 døde og sårede, hvoraf tabene hos de to danske regiment, der deltog, blev opgjort til 197 døde og 436 sårede.

Efter Douai vendte prins Eugen og Malborough sig mod Arras³⁶ i departementet Pas-de-Calais ligeledes i det nordlige Frank-

rig. Fæstningen havde nøglestillingen til den franske fæstningskædes sidste linje, men da de franske stillinger her var for stærke, vendte de allierede sig mod den mindre fæstning Béthune, ligeledes i Pas-de-Calais distriktet, der omringedes den 15. juli og kapitulerede den 29. august. Her deltog Gersdorff med bataljon Fyen. De allieredes tab var i alt 883 døde og 2.431 sårede, hvoraf bataljon Fyen havde 53 døde og 112 sårede.

Den 6. september indledtes belejringen af fæstningsbyerne Aire og Saint-Venant, hvoraf Aire havde en garnison på 14 bataljoner og Saint-Venant på det halve. Her kommanderede general Gersdorff 1. og 2. bataljon Prins Carl samt 3. og 1. eskadron af det 4. Jyske Cavallerie Regiment. Også her blev tabene store. De allierede havde 1.875 døde og 4.568 sårede, heraf Det danske Korps med 164 døde og 392 sårede. Også disse to fæstninger overgav sig.

Erobringen af de franske grænsefæstninger i 1710 havde resulteret i en afgørende gennembrydning af den franske forsvarsbarriere, således at nu kun fæstningerne Bouchain, Arras og Cambrai hindrede de allierede styrkers fremmarchen mod Paris.

I november opløstes begge hære og gik i vinterkvarter.

Felttoget 1711. Marchen mod og belejringen af Bouchain – en militær genistreg

I april 1711 indtraf en begivenhed, der mere eller mindre burde have bragt den store europæiske konflikt til en hurtig afslutning. Kejser Joseph døde uventet af kopper i Wien den 17. april 1711. Ret så forbløffende drev dette dødsfald fredsudsigterne endnu længere ud i fremtiden, da den aldrende og

efterhånden ret så forstokkede Ludvig XIV fortsat kun ville acceptere en gloriøs fransk sejr som afslutning på krigen.

Dronning Anna og det nye Parlament i London forstod herefter nødvendigheden af at føre krigen til ende, således at der hen over sommeren skete en udglatning af uoverensstemmelser med og en vis rehabilitering af Malborough – i al fald som feltherre ved de allierede styrker. Malborough indledte årets felttog i begyndelsen af maj med en styrke 120.000 mand, der mellem Arleux og Bouchain i Nordfrankrig kom til at stå over for Villars' linjer med en hær af samme styrke. Det danske Korps havde den 27. april forladt sit vinterkvarter i Brügge for at forene sig med hovedhæren.

Den 23. maj stødte prins Eugen til, men da Ludvig XIV nu forsøgte at blande sig i kejservalget og sendte tropper til Rhinen, måtte prins Eugen hurtigst muligt detachere med 12 bataljoner og 40 eskadroner kejserlige tropper for at dække Rhinområdet, hvorved Malboroughs styrker blev reduceret til 90.000 mand.

Prins Eugen måtte endvidere som Det hellige tysk-romerske Riges marskal sikre, at kejserens bror, ærkehertug Carl – titulært kaldet Carl III af Spanien – succederede. Ærkehertugen havde hidtil forgæves kæmpet for at vinde den spanske trone. Ved en hurtig indgriben blev ærkehertugen nu taktet været prins Eugens indsats enstemmigt valgt af kurfyrsterne til kejser under navnet Carl VI (1685-1711-1740).

Ved en forbløffende, strategisk manøvre formåede Malborough uden ringeste tab eller modstand fra fransk side natten mellem den 6. og 7. august 1711 dels at undgå et stort

slag dels at omplacerede hele den allierede hær ved en fantastisk natlig march, hvorved de allierede, herunder også Det danske Hjelpekorps, passerede Schelde floden og indesluttede fæstningsbyen Bouchain.

Også selve belejringen af Bouchain var en militær genistreg. Det lykkedes Malborough her ikke alene at bygge en fæstning uden om fæstningen, men også at feltbefæste sit forsyningsområde, der forbandt hæren med dens flodveje, andre fæstninger og depoter, samt at blokere den franske hærs eneste forbindelseslinje til fæstningen gennem nogle sumpe, hvorved Bouchain blev fuldstændigt isoleret fra den franske hær. Den 12. september 1711 overgav Bouchain-fæstningen sig som krigsfanger, da Malborough ønskede at ydmyge den franske marskal Villars, der som handlingslammet tilskuer havde været vidne til dette for de franske tropper så forsmædelige nederlag.

Ved Bouchain afsluttede den engelske feltherre sine ti felttog. Han havde vundet fire store slag, foruden mange mindre kampe og træfninger samt desuden erobret tredive fæstninger ved belejring.

Selv erindrede Malborough altid senere felttoget 1711 med stolthed. Blandt Blenheim-gobelinerne, der blev fremstillet efter hertugens anvisning, har indtagelsen af Bouchain fået en større og fornemmere plads end nogen af de andre slag, han vandt.

Den herskende engelske politik var ved Malboroughs afgang radikalt ændret, da de nye politiske strømninger var mere interesseret i at udvikle den britiske flåde, herunder også handelsflåden, end i at føre krig på det europæiske fastland.

Hertugen af Ormondes maskepi og Fredsslutningen i Ütrecht 1713

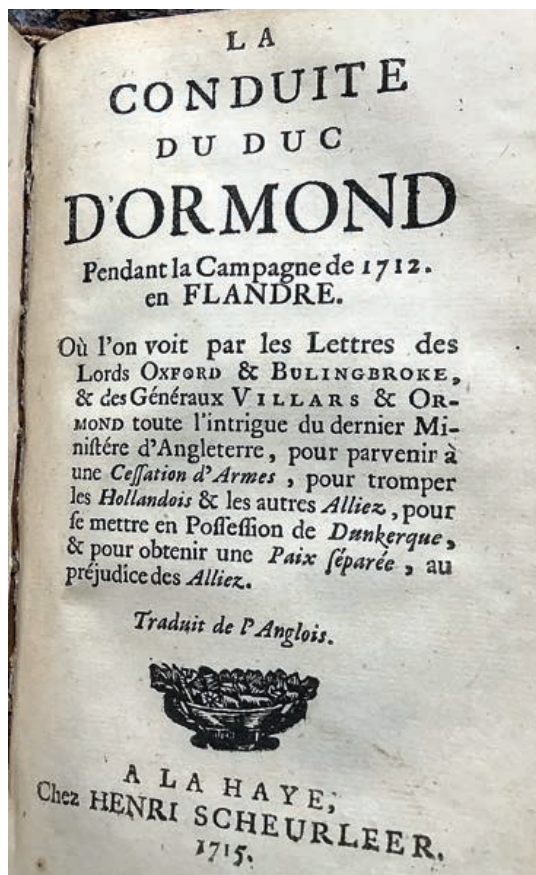
James Butler, hertug af Ormonde (1665-1745) overtog ledelsen af de engelske styrker i den allierede hær efter Malborough.

Ormondes stilling var særdeles vanskelig. Han forlod England med en ordre fra dron-

ning Anna om, at krigen skulle fortsættes, *indtil en ærefuld fred for os og vores allierede kan opnås*. I et brev fra regeringen til hertugen af 20. maj gentages, at franskmændene skulle presses til en gunstig fred. I en ny skrivelse af 24. maj befaledes det ham at undgå kamp, førend han havde modtaget nye ordre fra London. England ønskede nu i al hemmelighed at slutte en separat våbenhvile med Ludvig XIV.

De allieredes plan for 1712 var at erobre de tre sidste nordfranske fæstninger, herunder Quesnoy. Her åbnedes angrebet den 19. juni 1712 med Gersdorff som anfører for de kejserlige troppers venstre fløj, hvor hans eget regiment Fyen især udmærkede sig. Den 3. juli overgav fæstningen sig.

Samtidig hermed måtte Ormonde underrette prins Eugen om, at man fra engelsk side ikke længere kunne deltage offensivt. Men allerede inden da havde en trompeter ved Det danske Korps udbasuneret, at der ikke længere eksisterede noget fjendskab mellem franskmændene og englænderne. Hertugen forsøgte i første omgang at bortforklare, men enden blev, at det engelske korps blev lagt for had blandt de allierede. Som forsvar udsendte den engelske journalist, Delarivière Manley³⁷ (1663-1724) allerede i 1715 et anonymt forsvarsskrift *Om Hertugen af Ormondes Adfærd under Kampagnen i Flandern 1712 – La Conduite du Duc d'Ormond pendant la Campagne de 1712 en Flandre*, hvori hun under fremlæggelse af alle regeringens interne aktstykker og breve placerede ansvaret for miseren hos Tory-regeringen i London. Om ikke andet, så giver bogen en fin skildring af datidens generaler og deres krævende arbejde, ikke alene

Titelbladet til Mary de la Rivières (1663-1724) bog om James Butler, hertug af Ormondes Adfærd under kampagnen i Flandern i 1712.

Privateje. Foto: Benedicte de Teilman Hald.

Serviet (89x109 cm) fra damaskvæverierne i Courtrai [Kortrijk] i Flandern 1712 med alliancevåben og initialer for Frederick von Gersdorff og Edel Margrethe Krag samt blomsterbort.

Når Gersdorffs våbenskjold er belagt med Dannebrog's Ordenens kæde, skyldes det en bestemmelse i Ordenens statutterne, hvorefter ridderne var forpligtede til under deres eget heraldiske våbenskjold at have Ordenens kors hængende enten i kæde eller i silkebånd "til Tegn for alle Mand, at de er Brødre af Ordenen". Herudover var man forpligtet til at bære Ordenstegnet "offentligt", og "gjorde Han ikke det, så har Han selv gjort sig uværdig Ordenen længer at beholde og skal af Ordenen forskydes".

Foto: Wermund Bendtsen. Efter Charlotte Paludan (red.): DAMASK og DREJL. Borgens Forlag 1989.

som hærfører, men også som diplomater. General Gersdorff ejede et eksemplar af denne bog, der senere indgik i biblioteket på Endrupholm.³⁸

Den 20. oktober 1712 gik de allierede hære i vinterkvarter, og da de krigsførende lande i løbet af vinteren 1712/1713 indledte fredsforhandlingerne i Ûtrecht, hjemkaldte Frederik IV fra Lille i slutningen af februar prinsen af Wûrtenberg med den del af hjælpekorpsset, der hidtil havde været forsoldet af England. Den øvrige del af korpsset bestående af ni rytteriregimenter og syv infanteriregimenter, der var i Nederlandenes tjeneste, blev under Gersdorffs kommando fortsat stående i Generalstaterne, indtil de havde betalt deres sidste restancer for den dansk-norske subsidieordning.³⁹

Først den 20. april 1714 brød Gersdorff op og tiltrådte marchen tilbage til Danmark med sine regimenter. Den 23. april meddelte han kongen fra Nordhorn i Niedersachen, at han forventede, at rytteriet ville have passeret Weser-floden den 30. april, og at størstedelen af infanteriet formentligt var ovre den 20. maj. Gersdorff orienterede endvidere om, at den hollandske provins, Overijssel, der grænser op til Niedersachsen, under regimenternes gennemmarch havde vist sig umådelige generøse ved gratis at stille vogne og forspand til rådighed, ligesom det var blevet pålagt provinsens borgere uden betaling at yde hans soldater mad og fourage til hestene. Og endelig den 20. maj kunne generalen fra Vegesack ved Bremen indberette, at de sidste soldater havde passeret Weser-floden. Ved en efterfølgende tropperevy blev tre regimenter nedlagte, og resten indlemmedes i den danske hær.⁴⁰

Geheimeråd 1714

Med hjemkomsten sluttede Frederick von Gersdorffs militære karriere efter mere end 50 år som aktiv soldat uden at blive lemlestet, såret eller udsat for livstruende sygdomme.⁴¹

Samme år udnævnte Fredrik IV Gersdorff til geheimeråd, hvorved han blev indplaceret i øverste rangklasse med prædikat af excellence. En flot karriere for en person, der – i modsætning til mange af sine standsfæller – var opvokset blandt Norges fjelde og begyndt som menig soldat.

Fra arkivet på Kærgård er bevaret en stor seglkapsel i messing graveret den tysk-romerske kejsers våben. Selve dokumentet, under hvilket seglet har været anbragt, er

Seglkapsel i messing med det kejserlige våben.

Stammer fra Kærgård.

Privateje Sjælland.

Foto: Benedicte de Teilman Hald.

for længst gået til, men dets tilstedeværelse blandt de gersdorffske efterladenskaber⁴² har naturligvis givet anledning til gisninger om, hvilke privilegier, udnævnelser eller andre såkaldte nådesakter det pågældende dokument har indeholdt. Har Gersdorff ligesom både Christian Gyldenløve og Adam Trampe modtaget en udnævnelse til generalfeltmarskalløjtnant i den kejserlige hær, eller har han som Trampe fået tildelt et rigsgrevskab? Intet tyder på, at dette har været tilfældet. Alle vidste, at Frederik IV generelt var modstander af, at hans officerer søgte og opnåede udenlandske militærgrader. Forklaringen er formentlig, at det forsvundne dokument intet har med Frederick v. Gersdorff at gøre. I 1723 ophøjede kejseren derimod hans fætter, kammerherre Christoph Friedrich v. Gersdorff (1666-1725), der var ansat ved hoffet i Sachsen, til tysk-romersk rigsgreve. Da kammerherrens slægtslinje hen imod midten af 1700-tallet stod i fare for at uddø, var Gersdorff'erne på Kærgård de nærmeste arvinger til de grevelige besiddelser i Sachsen. I forbindelse hermed véd man, at der blev sendt en del dokumenter til opbevaring på Kærgård.⁴³ Arven derimod blev aldrig aktuel.

Geheimerådens børn og svigerbørn – samt økonomiske ruin

Frederick v. Gersdorffs første ægteskab med Ide Sophie Juel var barnløst, og i det andet med Edel Margrethe Krag var der tre sønner og tre døtre. Sønnerne var Erik (1691-1692), oberstløjtnant Christian Frederick (1697-1759) til Kærsgård på Fyn⁴⁴ og oberstløjtnant Christopher Frederick (1699-1748) til Kærgård⁴⁵ ved Ribe.

Adelskrone i messing fra Frederick von Gersdorffs kiste. Privateje. Foto: Benedicte de Teilman Hald.

Den ældste datter, Ide Sophie (1686-1726) blev gift med generalmajor Hans Brockenhuus von Lövenhielm (1679-1734) til Sanderumgård og Vejrup, der havde udmærket sig i slagene ved Helsingborg og Gadebusch. Den næstældste, Vibeke Dorothea (1687-1720) var gift to gange, første gang med halvfætteren, kaptajn Jørgen Marselis baron Gyldenkrone ((1682-1714) til Urup og anden gang med stiftsamtmænd Gottfried von Pentz (1672-1726). Endelig blev den yngste datter, Edel Margrethe (1689-1710), gift med kaptajn og konferensråd Joachim v. Gersdorff (1677-1745) til Isgård og Vosnæsgård m.fl.

Hovedinteressen samler sig om datteren, Vibeke Dorothea. Hendes svigermor, Regitze Sophie Vind (1660-1692), som var Frederick v. Gersdorffs kusine, var første gang gift med lensbaron Vilhelm Marselis Gyldenkrone (1645-1683) og senere med generaladmiral Jens Juel (1631-1700). Gyldenkrone erhvervede blandt mange andre gårde også godset Urup ved Skanderborg, hvilket tidligere have været i søhelten Peder Skrams (ca.1503-1581) eje. Ved Jens Juels død overtog Regitzes søn, Jørgen Gyldenkrone Urup Gods, hvor han og Vibeke Dorothea slog

sig ned. Da hun døde, turde hendes anden ægtefælle, Gottfried Pentz overhovedet ikke befatte sig med hendes bo, da Vibeke Dorothea havde efterladt sig gæld, men overlod gård og gods med en generøs håndbevægelse til svigerfar, Frederick v. Gersdorff mod, at han tilfredsstillede boets kreditorer. Gersdorff ønskede at sikre Urup Gods for sine børnebørn af Gyldenkrone-linjen, men det blev hans egne økonomiske ruin. I 1721 fik han et halvt års henstand med at betale Hunderup Sogns kongetiende, og året efter måtte han afhænde Bramstrup og Lindved godser i et forsøg på at klare sine forpligtelser. I 1726 måtte hans enke, Edel Margrethe Krag realisere også Urup, og hendes økonomi var senere så anstrengt, at Christian VI under den 13. august 1734 tilkendte hende en særlig pension på 150 Rdl. om året, efter at hun i 1731 havde afhændet Kærgård til sin yngste søn, Christopher Frederick v. Gersdorff.

Geheimerådens død og begravelse

Den 6. maj 1724 døde Frederick v. Gersdorff på Kærgård og blev stedt til hvile i en åben begravelse, der blev indrettet samme år i tårnrummet på Hunderup Kirke. Kisten var betrukket med sort fløjel og prydet med en stor forgyldt adelskrone og anerækkens våbenskjolde samt en oval navneplade af tin og forgyldte kantlister. Endvidere med prydbeslag af sovende romerske krigere med laurbærkrans og omgivet af trofæer, herunder en fane med "G" i spejlmonogram.⁴⁶ Kisten blev i 1944 sammen med hans ægtefællers og ældste søn, Eriks gravsat ude på kirkegården, hvor en stor granitsten markerer graven.

Udskårne egetræsfløjddøre foran det Gersdorffske gravkapel. Hunderup Kirke.

Foto: Ilsa Nyman og Steffen de Teilman Hald.

Gravkamrets fløjddøre er de endnu i kirken eksisterende rigt udskårne og gennembrudte døre af egetræ (337x251cm), der udfylder hele tårnbuen. Dørfløjene har fyldninger med Frederick v. Gersdorffs og Edel Margrethe Krag's kronede spejlmonogrammer. Dørene flankeres af korintiske søjler, der bærer en frise af udskårne trofæer med harnisk, faner, kårde og kanonmundinger. På gesimsen står yderst flammende lamper og i midten den opstandne Kristus i fri figur, som flankeres af to putti liggende på blomstersmykkede akantus-volutter hol-

dende ægtefællernes våbenskjolde, hvoraf Gersdorffs er belagt med Dannebrogordenens bånd. Dørene var oprindeligt bemalede, men har siden 1863 stået blanke.

Dørene er nært beslægtet med et epitafium i Vær Kirke over Edel Margrethe Krag bror, baron Frederik Krag. Begge disse arbejder tilskrives Christian Jürgen Hans Skov (+1735) fra Horsens, som formentlig også har leveret altertavlen og prædikestolen i Hunderup Kirke.

Til gravkammerets vedligeholdelse blev ved kongelig konfirmeret foundation af 2. juni 1728 henlagt en gård i Holsted og fire gårde i Nørre Lintrup Sogn.⁴⁷

Edel Margrethe Krag blev efter ægtefællens død boende på Kærgård. Mandag den 23. marts 1739, oplyser Hunderup Kirkebog, blev *Frue Geheimeråd Gersdorffs til Kærgaard, Edel Margrethe Krag – 76 år mindre end 5 Måneder gammel – bragt til Jorden – hun døde den 17. dito*. Mere informativ er derimod den endnu eksisterende kisteplade⁴⁸ over nådigfruen, der med kraft og dygtighed under vanskelige forhold styrede godser og formue i forbindelse med Gersdorff lange fravær. Her nævnes både hendes forældre og ægtefælle, og at hun var seks børns moder og 39 børnebørns⁴⁹ bedstemor. Teksten ender med ordene: *Mæt af Ære, kædet af Werden, kiær af Himlen*.

Kistebeslag i messing fra Frederick von Gersdorffs kiste. Privateje. Foto: Benedicte de Teilman Hald.

Afslutning

Militærhistorikeren Knud Christian Rockstroh (1860-1942) betegner Gersdorff som værende dels en *brav Soldat, der ligesom mange andre høje Officerer havde forstået at gøre Stillingerne ved Auxiliærkorpserne særdeles indbringende, dels som for lidt Hofmand og for meget en ligefrem, plump Soldat til at være velset ved Hove*.⁵⁰

Denne karakteristisk er en ret så unuanceret og en overfladisk bedømmelse.

Hans økonomi var ligesom hans kollegers anstrengt, hvilket modsiger, at Gersdorff skulle have beriget sig på sine regiments bekostning, tværtimod ansøgte Harboe hos Frederik IV om lønforhøjelse for både Gersdorff og for sig selv.

Gersdorff besad hele sin generations almindelige dannelse og beherskende ud over de nordiske sprog også fransk, tysk og nederlandsk. Han var i sin omgang med kejsere, konger og fyrster altid høflig og respektfuld uden at være servil. Han var født og gift ind i de familier, på hvis loyalitet og kultur enevælden hvilede. Hans herregårdsbyggeri hørte til barokkens bedste, og hvad der endnu kan spores af hans indbo til tidens mest udsøgte,⁵¹ således to skabe af ibenholt med indlagt skildpadde og forgyldte lister, hvoraf det ene befinder sig i Den gamle By i Århus. Duge og servietter blev købt i Flandern med ægteparrets våbenskjolde indvævede⁵² og glas i Bøhmen⁵³ ligeledes siret med våbenskjolde. I festsalen på Kærgård hang hans og ægtefællens portrætter malet af den dansk-hollandske hofmaler Jacob Coning (1648-1724), og ud over tidens møbler var venerationen for de tidligere tiders bohavestort, således ejede han sin morfar, Ove Gjeddens skibskiste samt

nogle kopper, som denne havde med hjem fra sin tur til Trankebar.⁵⁴

Geheimerådens brevstil var ubesværet, og det af ham forfattede gravvers på kistepladen på sin ældste søn Eriks kiste er i sin sorg betagende:

*Spør nogen vidre, Svares der
 Mig verden ikke Kiente
 Men Kient af Gud, hvem jeg var Kær
 Mig derfor strax at hente
 Jeg var vel Fædres Lyst og Lee
 Som første Søn frembaaren
 Som først Føde Kærere
 Blev Jeg af Gud udkaaren.*

En plump soldat udtrykker sig næppe på denne måde!

Gersdorffske-Kragske alliancevåben samt initialerne F G og E M K på foden af alterkalken i Vilslev Kirke fra 1697. Udført i Simon Mathiesens sølvsmedje, Odense. Foto: Ilsa Nyman og Steffen de Teilman Hald.

Alterkalk fra Hunderup Kirke.

Kalken er 20,5 cm høj med en sekstunget fod.

På foden modsat navnetrækkene er indgraveret våbenskjoldene for Gersdorffs svigerforældre, Erik Krag og Vibeke Rosenkrantz. Kalken er udført af Simon Matthiesen (+1697), Odense, som bl.a. i 1691 leverede alterstager og kande til Sct. Knuds Kirke i Odense
Foto: Ilsa Nyman og Steffen de Teilman Hald.

Initialerne F G og E M K i kunstfærdigt sammenslyngede under en adelskrone samt årstallet 1696 på foden af alterkalken i Hunderup Kirke.

Foto: Ilsa Nyman og Steffen de Teilman Hald.

Noter

- 1 Historisk Tidsskrift V, 2, s. 139.
- 2 Rockstroh, s. 159.
- 3 Danske Slotte og Palæer, s. 464-466.
- 4 Hirsch, s. 198/334.
- 5 Rockstroh, s. 168.
- 6 Historisk Tidsskrift V, 2, s. 153-54.
- 7 Danmarks Kirker, Musse Herred, Radsted, s. 999. 1951.
- 8 Diplomet findes på Varde Museum.
- 9 Fabritius, s. 5.
- 10 Det var fra Staubing, at den bayerske prinsesse Elisabeth (1837-1898) – kaldet Sisi – den 21. april 1854 påbegyndte sin så romantiske brudefærd på Donau mod Wien for at blive gift med kejser Franz Joseph.
- 11 Skrivelsen befinder sig i Österreichisches Staatsarchiv Kriegsarchiv i Wien: Alte Feldakten, Römisches Reich, 1708:8-2.
- 12 Riegels, I, s. 401-08, 480-495.
- 13 Alte Feldakten, Ungarn, 1709-2-8.
- 14 Weilbach, s. 98.
- 15 Tuxen, Feltoget i Skåne, s. 56.
- 16 Andersen, s. 415.
- 17 Weilbach, s. 146.
- 18 Vaupell I, s. 351.
- 19 Rantzaus søster, Margrethe (1664-1699) blev senere mormor til general Gersdorffs svigerdatter, Margrethe Rosenørn på Kærgård (1715-1786).
- 20 Scheel, s. 132.
- 21 Briand de Crèvecœur, s. 134.
- 22 Vaupell, I, s. 304.
- 23 Tuxen: Feltoget i Skaane 1709-1710, s. 286.
- 24 Vaupell, I, s. 381.
- 25 Tuxen: Feltoget i Skaane 1709-1710, s. 266.
- 26 Bussæus, s. 90.
- 27 Tuxen: Den Danske og Norske Sømagt, s. 408. København 1875.
- 28 Tuxen: Feltoget i Skaane 1709-1710, s. 255.
- 29 Rist, s. 84.
- 30 Nyrop, Bind I, s. 253.
- 31 Churchill, IV, s. 308.
- 32 Rist, s. 63.
- 33 Churchill, IV, s. 210.
- 34 Vaupell, I, s. 410. København 1872.
- 35 Ibidem, s. 222.
- 36 Blev senere kendt for det blodige Slag ved Arras, der fandt sted i dagene 9. til 16. april 1917.
- 37 Hun kaldes også Mary de la Rivière Manley. Hun blev 1711 efter Jonathan Swift redaktør af Tory avisen: The Examiner.
- 38 Den pågældende bog findes i et samlingsbind fra midten af 1700-årene. Det indeholder også Aubery du Maurier Memoire de Hambourg fra 1735 og André-François Deslandes: Pigmalion ou La Statue Animée fra 1742.
- 39 Af det latinske subsidia: Hjælpetopper.
- 40 Vaupell, I, s. 330-31.
- 41 Da man i 1944 for sidste gang åbnede hans kiste, var der ingen ar at konstatere på hans velbevarede ansigt til trods for nærkampe, dueller og kugler.
- 42 Teilman Hald: Det vigtigste fra Kjærgård, s. 44.
- 43 Teilman Hald: Anetavle og Adelsprøve, s. 48.
- 44 Danske Slotte og Herregårde, II, s. 607-08. København 1943.
- 45 Danske Slotte og Herregårde, Ny Samling, III, s. 203. København 1946.
- 46 Danmarks Kirker, Ribe Amt, hæfte 30-31, s. 3194-3199. 1995.
- 47 Hofmans Foundationer IV, s. 583. København 1759.
- 48 Varde Museum.
- 49 Efterslægten blev stor og omfattede i løbet af 1800-tallet blandt andet medlemmer af slægterne: Ahlefeldt, Bang, Barner, Beenfeldt, Benzon, Brockenhuus von Löwenhielm, Brüggmann, Fabritius de Tengnagel, Falkenskiold, Folsach, Gersdorff, Gyldenchrone, Hobe, Lehn, Leth, Levetzau, Lüttichau, Rosenkrantz de Lassen, Rosenvinge, Rosenørn-Teilman, Rottbøll, Sehested, Sérène d'Acqueria, Sommerhielm, Steensen-Leth, Teilman, Wedendorff og Wedenskiold.
- 50 I det Bayerische Staatsbibliothek i München findes en af adelsgenealogen Heinrich August Lindner (1705-1787) udarbejdet efterslægtstavle over den danske linje af Gersdorff-familien, hvor Frederick v. Gersdorffs egne og hans seks børns data korrekt er opførte, hvorimod børnebørnenes er temmelig mangelfulde. Endvidere fremgår det her, at Gersdorff ud over sin søster, friherreinde Anne Marie v. Degenfeld har haft en hidtil ukendt ugift bror, Christopher, som skulle have været dansk ritmester. I Hærens Arkiv findes en Christoffer Rudolph, som Frederick v. Gersdorff i 1684 indstillede til afsked fra Marineregimentet på grund af svagelighed. Navnet Rudolph syntes snarere at henvise til andre dele af den store Gersdorffske familie. Christopher Seidenfaden, Milano, takkes for oplysningerne om Lindner stamtavlerne. Dansk Biografisk Leksikon, VIII, s. 51. 1936.
- 51 Teilman Hald: Det vigtigste fra Kærgård, s. 39-41.
- 52 Palludan og With-Knudsen, s. 54-55.
- 53 Teilman Hald: Norske drikkeglas, s. 147-48.
- 54 Forsvandt ved branden på Armvangård ved Varde i 1893.

Litteratur

Andersen, Dan H.: Store Nordiske Krig 1700-1710, s. 415. Politikens Forlag 2021.

Briand de Crèvecoeur, E.: Iver Huitfeldt, Hans Liv og Dåd, s. 134. København 1947.

Bussæus, Andreas: Historisk Dagregister over den Større mægtige Monarks Kong Friderich den Fjerde. København 1770.

Churchill, Winston S.: Marlborough og hans Tid, IV bind. København 1952.

Danmarks Adels Årbog 1884-2018.

Danmarks Kirker, Musse Herred, VIII, bind 2. Radsted Kirke, København 1951.

Danmarks Kirker, Ribe Amt: Bramminge, Vilslev, Hundrup og Jernved. København 1995.

Dansk Biografisk Leksikon: 1., 2. og 3. udgave.

Danske Slotte og Herregårde, II. Under redaktion af Arthur G. Hassø. København 1943.

Danske Slotte og Herregårde, Ny Samling, III. Under redaktion af Arthur G. Hassø. København 1946.

Danske Slotte og Palæer. Under redaktion af Arthur G. Hassø, København. 1944.

Fabritius, Albert: Hvide Riddere 1671-1808. De Kgl. Riddeordener og Medailler. S. 5. Særtryk U.å.

Generalstaben: Felttoget i Skaane 1709-1710. Det nordiske Forlag 1903.

Historisk Tidsskrift V, 2, 1880-81: Joh. Forchhammer: Det danske Hjelpekorpsets i østerrigsk Tjeneste fra 1704-1709 og Rejsningen i Ungarn.

Hofmans Foundationer, bind IV. København 1759.

Manley, Mary de la Rivière: La Conduite du Duc d'Ormond pendant la Campagne de 1712 en Flandre. Haye 1715.

Nyrop, Camillus: Den Danske Boghandels Historie. København 1870.

Paludan, Charlotte og Bodil Wieth-Knudsen: Damask og Drejl. Dækketøjets historie i Danmark. Borgens Forlag 1989.

Riegels, N.D.: Udkast til Fjerde Frederiks Historie. København 1795.

Rist, P. Fr.: Fra Støvlet-tiden. København 1884.

Rockstroh, K.C.: Et Dansk Korps Historie 1701-1709. København 1895.

Scheel, Heinrich Otto: Krigens Skueplads. København 1785.

Teilman Hald, Carsten: Anetavle og Adelsprøve. Mark og Montre 1975.

Teilman Hald, Carsten: Det vigtigste fra Kjærgård. Fra Ribe Amt 2004.

Teilman Hald, Carsten: Norske drikkeglas fra rokokotidens Endrupholm. Arv og Eje 1968-87.

Tuxen, A: Den Danske og Norske Sømagt. København 1875.

Tuxen, A et al: Felttoget i Skaane 1709-10. København 1903.

Vaupell, Otto: Den danske Hærs Historie, Gyldendal 1872.

Weilbach, Frederik: Frederik IV's Italiensrejser. Levin og Munksgaard 1933.

Utrykte kilder

Rigsarkivet, København

Hirsch, I.C.W.: Danske og Norske Officerer 1648-1814.

Varde Museum

Friderich v. Gersdorffs udnævnelse til Hvid Ridder af 11. november 1707.

Österreichisches Staatsarchiv, Kriegsarchiv Wien.

Alte Feldakten, Römisches Reich 1708.

Alte Feldakten, Ungarn 1709.

Bayarische StaatsBibliothek

Henrich August Lindner: Sammlung adelicher Ahnentafeln. Münchener Digitalisierungszentrum.

Carsten Michaël de Teilman Hald, cand. jur., Sct. Marcus Plads 10, 1921 Frederiksberg C. Har tidligere dels med artikler i Fra Ribe Amt, Mark og Montre, Personalthistorisk Tidsskrift m.fl. dels med bøgerne "Vestjyske Adelsfolk" og "Et vestjysk apotekerhjem" behandlet lokal- og kulturhistoriske emner.